

O'ZBEKISTON: ZAMONAVIY ILM-FAN VA TADQIQOT MASALALARI

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA O'RTA YOSHLI KISHILAR O'RTASIDA MUROJAAT SHAKLLARI

Samarqand davlat chet tillar institute

1-kurs talabasi

Hasanova Shaxinabonu Ismatjonovna

Email address: shaxinahasanova329@gmail.com

Ilmiy rahbar

Sitora Nishanova Abduraimova

Annotatsiya: Mazkur maqolada ingliz va o'zbek tillarida o'rta yoshli kishilar o'rtasidagi murojaat shakllarining lingvistik, sotsiolingvistik va pragmatik xususiyatlari qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqotda murojaat birliklarining ijtimoiy ierarxiya, yosh, jins va nutq vaziyatiga bog'liqligi o'rganiladi. Shuningdek, ikki til tizimidagi o'xshash va farqli jihatlar aniqlanib, ularning madaniy asoslari yoritiladi.

Kalit so'zlar: murojaat shakllari, sotsiolingvistika, pragmatika, hurmat, nutq madaniyati.

Kirish:

Murojaat shakllari har qanday tilning muhim kommunikativ vositalaridan biri bo'lib, ular insonlar o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlarni ifodalashda muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, o'rta yoshli kishilar o'rtasida murojaat shakllari ijtimoiy maqom, hurmat darajasi va madaniy qadriyatlarga bevosita bog'liq bo'ladi. Tilshunoslikda murojaat shakllari sotsiolingvistika va pragmatika doirasida o'rganilib, ular nutq jarayonida hurmat, yaqinlik yoki masofani ifodalash vositasi sifatida qaraladi.

Ingliz va o'zbek tillarida o'rta yoshli kishilar o'rtasida murojaat shakllarining lingvopragmatik xususiyatlari jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlar, madaniy qadriyatlar va kommunikativ me'yorlar bilan chambarchas bog'liq bo'lgan murakkab hodisa sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu maqolada murojaat shakllarining semantik, pragmatik va sotsiokultural jihatlari o'rganilib, ayniqsa o'rta yosh toifasiga mansub shaxslar nutqida ularning qo'llanish xususiyatlari qiyosiy tahlil qilinadi. O'zbek tilida murojaat shakllari ko'proq hurmat, ijtimoiy masofa va milliy mentalitet bilan belgilanadi: "aka", "opa", "domla", "ustoz" kabi birliklar nafaqat murojaat, balki ijtimoiy maqomni ifodalovchi vosita sifatida xizmat qiladi Ingliz tilida esa bunday munosabat ko'proq intonatsiya, leksik vositalar yoki kontekst orqali ifodalanadi. Masalan: "Mr.", "Mrs.", "Sir", "Madam" kabi formal shakllar va bevosita ism bilan murojaat qilish keng tarqalgan. O'rta yoshli kishilar nutqida ingliz tilida norasmiylik darajasi yuqori bo'lsa-da, o'zbek tilida an'anaviy hurmat shakllari ustunlik qiladi. Mazkur farqlar madaniyatlararo kommunikatsiyada muhim rol o'ynaydi

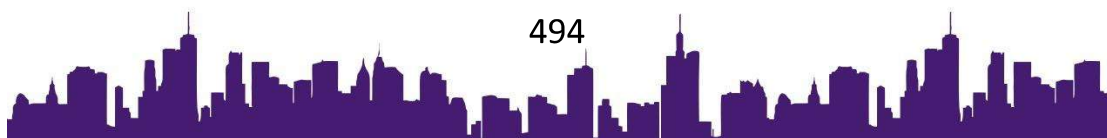

va noto'g'ri murojaat shaklidan foydalanish kommunikativ muvaffaqiyatsizlikka olib kelishi mumkin. Shuningdek, maqolada murojaat shakllarining gender, ijtimoiy maqom va kontekstga bog'liqligi ham ko'rib chiqiladi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'zbek tilida yosh va ijtimoiy ierarxiya asosiy omil bo'lsa, ingliz tilida bu tizim nisbatan soddaroq va universal xarakterga ega ekanligi kuzatiladi.

Ingliz va o'zbek tillarida o'rta yoshli kishilar o'rtasida qo'llaniladigan murojaat shakllari lingvistik tizimning muhim tarkibiy qismi bo'lib, ular nafaqat nutqiy aloqa vositasi, balki ijtimoiy munosabatlar, madaniy qadriyatlar hamda kommunikativ strategiyalarning ifodasi sifatida ham xizmat qiladi. Ushbu maqolada murojaat shakllarining semantik, pragmatik va sotsiolingvistik xususiyatlari chuqur tahlil qilinadi hamda ingliz va o'zbek tillaridagi o'xshash va farqli jihatlar o'rta yosh toifasiga mansub kishilar nutqi misolida yoritiladi. Murojaat birliklari har bir jamiyatda o'ziga xos tarzda shakllanadi va ularning qo'llanishi ijtimoiy ierarxiya, yosh, jins, kasb, nutqiy vaziyat kabi omillar bilan belgilanadi. O'zbek tilida murojaat shakllari ko'proq hurmat va ehtiromni ifodalashga yo'naltirilgan bo'lib, "aka", "opa", "amaki", "xola", "ustoz", "domla" kabi birliklar keng qo'llanadi va ular orqali suhbatdoshga nisbatan ijtimoiy masofa hamda hurmat darajasi belgilanadi. Ayniqsa o'rta yoshli kishilar o'zaro muloqotda ham an'anaviy murojaat shakllarini saqlab qolishga intiladilar, bu esa milliy mentalitet va madaniyatning barqarorligini ko'rsatadi.

Ingliz tilida esa murojaat tizimi nisbatan soddaroq va kamroq ierarxiyaga asoslangan bo'lib, ko'pincha ism bilan murojaat qilish yoki "Mr.", "Mrs.", "Ms.", "Sir", "Madam" kabi formal birliklardan foydalanish kuzatiladi. O'rta yoshli ingliz tilida so'zlashuvchilar o'rtasida ko'pincha tenglik tamoyili ustuvor bo'lib, norasmiy murojaat shakllari keng tarqalgan. Bu holat individualizm va shaxsiy erkinlik qadriyatlari bilan izohlanadi. Shu bilan birga, rasmiy vaziyatlarda, masalan ish muhitida yoki rasmiy uchrashuvlarda murojaat shakllarining qat'iy me'yorlari saqlanadi. Ingliz tilida noto'g'ri murojaat qilish ba'zan noqulaylik tug'dirishi mumkin bo'lsa-da, u o'zbek tilidagidek keskin ijtimoiy baholanishga sabab bo'lmaydi.

Murojaat shakllarining pragmatik xususiyatlarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, o'zbek tilida nutq ishtirokchilari o'rtasidagi masofa va hurmat darajasi asosiy mezon bo'lsa, ingliz tilida kommunikativ qulaylik va soddalik muhimroq hisoblanadi. O'rta yoshli kishilar nutqida bu farq ayniqsa yaqqol ko'zga tashlanadi, chunki ular bir tomondan an'anaviy qadriyatlarga amal qilsa, ikkinchi tomondan zamonaviy kommunikativ tendensiyalarni ham qabul qiladilar. Masalan, o'zbek jamiyatida o'rta yoshli kishining o'zidan kattaroq shaxsga ism bilan murojaat qilishi odobdan tashqari holat sifatida qabul qilinadi, ingliz tilida esa bu oddiy hol hisoblanadi.

Shuningdek, gender omili ham murojaat shakllarining qo'llanishida muhim rol o'ynaydi. O'zbek tilida erkak va ayollarga nisbatan alohida murojaat birliklari faol ishlatiladi, ingliz tilida esa gender farqi nisbatan kamayib bormoqda, xususan "Ms." shaklining keng qo'llanishi bunga misol bo'la oladi. Bundan tashqari, kasbiy faoliyat ham murojaat shakllarini tanlashda muhim ahamiyat kasb etadi: o'qituvchilar uchun "teacher", "ustoz", shifokorlar uchun "doctor", "doktor" kabi birliklar ishlatiladi.

Mazkur tadqiqot natijalari madaniyatlararo kommunikatsiyada murojaat shakllarining to'g'ri tanlanishi muhim ekanligini ko'rsatadi. Ayniqsa globallashtirish sharoitida turli madaniyat vakillari o'rtasidagi muloqotda til birliklarining noto'g'ri qo'llanishi kommunikativ to'siqlarga olib kelishi mumkin. Shu bois ingliz va o'zbek tillarini o'rganishda nafaqat grammatik va leksik bilimlar, balki pragmatik va sotsiolingvistik kompetensiyalarni ham rivojlantirish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Nishanova.S (2026), Nutq muloqoti jarayonida murojaat shaklini tanlash.
2. Holmes, J. (2013). An Introduction to Sociolinguistics. Routledge.
3. Wardhaugh, R. (2010). An Introduction to Sociolinguistics. Wiley-Blackwell.
5. Yule, G. (1996). Pragmatics. Oxford University Press.
6. Rahimov, S. (2018). O'zbek tilida nutq madaniyati. Toshkent.
7. Mahmudov, N. (2012). Til va madaniyat. Toshkent.
8. Hymes, D. (1974). Foundations in Sociolinguistics. University of Pennsylvania Press.
9. Leech, G. (1983). Principles of Pragmatics. Longman.

